

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego jako podstawowy dokument organizowania warunków kształcenia specjalnego

ABSTRACT: Mariusz Wielebski, *Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego jako podstawowy dokument organizowania warunków kształcenia specjalnego* [Decision on the need for special education as a basic document for organizing special education conditions]. Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, nr 20, Poznań 2018. Pp. 161-178. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-391X. DOI: 10.14746/ikps.2018.20.08

Parents who have children with intellectual disability have many difficulties in getting help for their children. First step is collecting documents, second is delivering to Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, third waiting for the decision, fourth giving it to school and finally getting help. I try to help them and other people. I show, how is important cooperation between parents-teachers-specialist. If it is well we haven't any problems and everything is easy and short.

KEY WORDS: ruling, disability, special educational needs, special education

Wprowadzenie

W polskim systemie oświatowym kształcenie specjalne może odbywać się aktualnie nie tylko w szkołach (przedszkolach, placówkach) specjalnych, ale także integracyjnych i w ramach eduka-

cji włączającej¹. Ze względu na różne możliwości tych placówek (w tym przygotowanie nauczycieli do wspierania ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi), wyjątkowe wyzwanie stoi przed publicznymi poradniami psychologiczno-pedagogicznymi wydającymi orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – podstawowy dokument, który umożliwia zorganizowanie warunków kształcenia specjalnego w wybranej dla ucznia szkole. W niniejszym artykule chciałbym przekazać kilka refleksji dotyczących tworzenia i funkcjonowania tego dokumentu z punktu widzenia konfrontacji założeń teorii kształcenia specjalnego, aktualnych ram prawnych oraz praktyki poradniczej. Do poradni psychologiczno-pedagogicznej zgłaszają się rodzice lub prawni opiekunowie dziecka z prośbą „o wydanie orzeczenia”. Niekiedy nie wiedzą, czego ma ono dotyczyć. Trudno im się dziwić, gdyż system wsparcia dziecka z niepełnosprawnością i jego rodziny w Polsce jest dość złożony². Rodzice nie wiedzą, że publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne wydają orzeczenia w różnych sprawach, których lista jest dokładnie określona prawem oświatowym³.

¹ I. Chrzanowska *Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015; G. Szumski *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*, Wydawnictwo APS i PWN, Warszawa 2013.

² G. Mikołajczyk-Lerman, *Między wykluczeniem a integracją – realizacja praw dziecka niepełno-sprawnego i jego rodziny. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2013; *Badanie potrzeb i satysfakcji z wybranych usług skierowanych do rodzin z dziećmi z orzeczoną niepełnosprawnością w wieku 8-16 lat*, red. J. Pyżalski, D. Podgórska-Jachnik, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź 2016; D. Podgórska-Jachnik *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich MPiPS, Warszawa 2014.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. 2017, poz. 1743)

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego jako podstawa działań dostosowawczych i rewalidacyjnych szkoły

Na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1743) publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne wydają orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Należy nadmienić, że takie orzeczenia mogą wydawać tylko poradnie publiczne⁴. Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego może być wydane ze względu na niepełnosprawność ucznia, jego niedostosowanie społeczne lub zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Rozporządzenie ministerialne zawiera zamknięty katalog niepełnosprawności, które mogą być wzięte pod uwagę w celu wydania orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, precyzuje kto jest dzieckiem/ucznem niepełnosprawnym i określa warunki ich kształcenia i wychowania⁵. Czytamy w dokumencie:

§ 13 pkt.2 W orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego zespół określa:

- 1) diagnozę funkcjonowania dziecka lub ucznia, z uwzględnieniem potencjału rozwojowego oraz mocnych stron i uzdolnień dziecka lub ucznia oraz występujących w środowisku nauczania i wychowania barier i ograniczeń utrudniających jego funkcjonowanie;
- 2) okres, w jakim zachodzi potrzeba kształcenia specjalnego;
- 3) zalecane warunki i formy wsparcia umożliwiające realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka lub ucznia, w tym warunki rozwijania jego potencjalnych możliwości i mocnych

⁴ W przypadku otrzymania takiego orzeczenia z poradni niepublicznej należy natychmiast powiadomić Kuratora Oświaty o złamaniu prawa.

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 24 sierpnia 2017 r., poz. 1578).

stron, wzmocnienia aktywności i uczestnictwa dziecka lub ucznia w życiu przedszkola, szkoły, ośrodka lub placówki, oraz jeżeli zachodzi potrzeba indywidualnego wsparcia dziecka lub ucznia ze strony dodatkowo zatrudnionej kadry, o której mowa w przepisach w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym – zakres tego wsparcia;

- 4) zalecane cele rozwojowe i terapeutyczne do realizacji podczas zajęć wychowania przedszkolnego lub zajęć edukacyjnych, zajęć rewalidacyjnych, socjoterapeutycznych i resocjalizacyjnych oraz w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej dziecku lub uczniowi i, w zależności od potrzeb, jego rodzicom, przez przedszkole, szkołę, ośrodek lub placówkę oraz poradnię, wraz ze wskazaniem zalecanych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a w przypadku dzieci i uczniów niepełnosprawnych – również zalecanych rodzajów zajęć rewalidacyjnych;
- 5) wszystkie możliwe formy kształcenia specjalnego, poczynając od najkorzystniejszej dla dziecka lub ucznia, według zespołu, formy kształcenia specjalnego spośród następujących:
 - a) w przedszkolu (oddziale) ogólnodostępnym, integracyjnym, specjalnym, innej formie wychowania przedszkolnego – w przypadku dzieci niepełnosprawnych,
 - b) w szkole (oddziale) ogólnodostępnej, integracyjnej lub specjalnej – w przypadku uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym,
 - c) w szkole specjalnej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym – w przypadku nieletnich, wobec których sąd rodzinny orzekł o umieszczeniu w tym ośrodku,
 - d) w szkole specjalnej w młodzieżowym ośrodku socjoterapii – w przypadku uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym,
 - e) w przedszkolu specjalnym albo szkole specjalnej w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym – w przypadku dzieci lub uczniów, którzy z powodu niepełnosprawności nie mogą uczęszczać do przedszkola lub szkoły w miejscu zamieszkania,
 - f) w specjalnym ośrodku wychowawczym – w przypadku uczniów: – niepełnosprawnych, którzy z powodu niepełnosprawności nie mogą uczęszczać do szkoły w miejscu zamieszkania, specjalne-

- go ośrodka szkolno-wychowawczego lub nie mogą przebywać w bursie,
- zagrożonych niedostosowaniem społecznym,
- g) w ośrodku rewalidacyjno-wychowawczym – w przypadku dzieci lub uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna;
 - 6) potrzebę realizacji wybranych zajęć wychowania przedszkolnego lub zajęć edukacyjnych indywidualnie z dzieckiem lub uczniem lub w grupie liczącej do 5 dzieci lub uczniów – w przypadku dziecka lub ucznia napotyającego na trudności w funkcjonowaniu wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym;
 - 7) zalecane działania ukierunkowane na poprawę funkcjonowania dziecka lub ucznia i wzmacnianie jego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły, ośrodka lub placówki oraz działania wspierające rodziców dziecka lub ucznia;
 - 8) w zależności od potrzeb dziecka lub ucznia niepełnosprawnego, niezbędny w procesie kształcenia sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, w tym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;
 - 9) zalecane sposoby oceny efektów działań podjętych przez przedszkole, szkołę, ośrodek lub placówkę w celu realizacji zaleceń, o których mowa w pkt 3-8⁶.

Informacje zawarte w jego poszczególnych modułach są niezwykle ważne dla napisania dobrego Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego (IPET), a więc i pracy szkoły, w której kształcić będzie się uczeń. Ponieważ w orzeczeniu określony jest czas, w którym ono obowiązuje (najczęściej jest to etap edukacyjny) Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny piszemy na taki sam okres, jaki został wskazany w orzeczeniu. Warto pamiętać o tym, że w określonych warunkach dany etap edukacyjny może trwać dłużej niż liczba lat nauki jemu przypisanych. Uczniowi z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim można wydłużyć czas nauki o trzy lata, czyli do 21. roku życia, zaś z niepełno-

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii..., op. cit.

sprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym do 24. roku życia, czyli nawet o pięć lat. Odpowiednio więc można wydłużać uczniowi etapy edukacyjne w zależności od jego rozwoju intelektualnego i postępów edukacyjnych⁷.

Pierwszą częścią merytoryczną orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego jest diagnoza. „Zespół Orzekający przedstawia diagnozę funkcjonowania dziecka lub ucznia, z uwzględnieniem potencjału rozwojowego oraz mocnych stron i uzdolnień dziecka”⁸. Na podstawie wyników badań psychologiczno-pedagogicznych oraz dokumentacji medycznej (posiadanych kserokopii orzeczeń lekarskich, kart informacyjnych dotyczących pobytu w szpitalu, opisu innych specjalistycznych badań dostarczonych przez wnioskodawcę, czyli rodzica lub prawnego opiekuna dziecka) oraz diagnozy funkcjonalnej, wykonanej przez nauczycieli, powstaje diagnoza – pierwsza część orzeczenia. Jest ona o tyle ważna, że na podstawie diagnozy pisane są zalecenia i ich uzasadnienie, czyli kolejne części dokumentu. Sprzeczność pomiędzy treścią zgromadzonych dokumentów i wydanego przez poradnię orzeczenia, może być podstawą do odwołania się rodzica od jego treści⁹.

W codziennej pracy poradni psychologiczno-pedagogicznych spotykamy bardzo różne postawy rodziców/prawnych opiekunów – wnioskodawców, od których rozpoczyna się cała procedura diagnostyczno-orzecznicza. Warto nadmienić, że brak formalnej zgody rodziców na badanie dziecka (jest to istotny wymóg formalny) może stanowić o wadze prawnej samego dokumentu, powodującej jego nieważność. Część z rodziców składa tylko sam wniosek. Dopiero po przybyciu do poradni okazuje się, że dziecko najpierw należy przebadać. W tym momencie może pojawić się kolejny problem, wynikający z czasu oczekiwania na wydanie orzeczenia, któ-

⁷ M. Grzesiak, *Kogo dotyczy wydłużanie cyklu edukacyjnego*, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Lubaniu, http://www.pppluban.org/www/porada_dnia/ppp_porada_dnia_wydłużenie_etapu_edukacyjnego.pdf, [dostęp: 15.03.2017].

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii..., op. cit.

⁹ A. Dudzińska, A. Niedźwiedzka, op. cit., s. 11-13.

ry może trwać nawet kilka miesięcy. Dzieje się tak, gdy zachodzi konieczność wykonania dodatkowych, specjalistycznych badań lekarskich. W takim przypadku poradnia może zaproponować rodzicowi/prawnemu opiekunowi czasowe wystawienie jedynie opinii o dziecku lub, na podstawie posiadanych badań, wydać orzeczenie na jeden rok szkolny, a w zaleceniach umieścić informację o konieczności dalszej diagnostyki u konkretnego specjalisty. Czasami jednak problemem staje się wyegzekwowanie od rodzica/prawnego opiekuna dziecka jakichkolwiek dokumentów poza wnioskiem o wydanie orzeczenia. Wtedy przewodniczący zespołu orzekającego może wystąpić do dyrektora odpowiedniej szkoły/placówki edukacyjnej o napisanie opinii, której elementy określa rozporządzenie w sprawie orzeczeń. Szkoła ma siedem dni na napisanie ww. opinii¹⁰.

Niekiedy można spotkać rodziców, których głównym celem jest jedynie uzyskanie orzeczenia, bowiem na jego podstawie chcą ubiegać się o dodatkowe środki finansowe w postaci zasiłku czy inne formy wsparcia socjalnego. Niestety, jak wspomniano we wstępie, bywa, że rodzice nie odróżniają orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego (lub innych orzeczeń poradnianych) od orzeczenia o niepełnosprawności dziecka, nie znają wynikających z nich (różnych) uprawnień¹¹. Zdarza się bardzo często, że są to osoby roszczeniowe, zgadzają się one na diagnozę dziecka lub przynoszą dokumenty diagnostyczne z niepublicznych poradni, a nawet z prywatnych gabinetów. Tylko możliwość uzyskania przez nich orzeczenia o braku potrzeby kształcenia specjalnego ich dzieci pozwala na prawidłowe zdiagnozowanie dziecka. Tacy rodzice mają świadomość, że w przypadku niezdiagnozowania ich dziecka i w efekcie otrzymanie orzeczenia o braku potrzeby kształcenia spe-

¹⁰ § 7 ust. 3 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii..., op. cit.

¹¹ Niestety, w praktyce okazuje się, że nie tylko rodzice, ale również szkoły – szczególnie ogólnodostępne, o ograniczonym doświadczeniu w pracy z uczniem z niepełnosprawnością – mają problemy z różnicowaniem tych orzeczeń i wynikających z nich uprawnień.

cialnego nie będą mogli ubiegać się o jakiegokolwiek wsparcie (finansowe, np. dodatkowe zajęcia rewalidacyjne). W skrajnym przypadku szkoła może skierować do sądu rodzinnego informację o źle wykonywanej władzy rodzicielskiej. Na szczęście z perspektywy doświadczeń poradni wynika, że z roku na rok takich rodziców jest coraz mniej.

Po zakończeniu badań diagnostycznych, koordynowanych przez poradnię, ich wyniki opisywane są w pierwszej części orzeczenia. W jaki sposób skorzystać z nich przy pisaniu Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego? Z dokumentu można uzyskać wiedzę: 1) o podstawie programowej, która będzie odpowiednia dla ucznia, 2) o chorobach somatycznych dziecka, 3) o liczbie i rodzaju specjalistów, z którymi uczeń powinien mieć zajęcia, 4) na temat tego, jak funkcjonuje ono w grupie, jak rozwinięte są jego możliwości psychiczne i fizyczne, jak funkcjonuje w stosunku do swojego wieku metrykalnego, jaki posiada potencjał (możliwości i mocne strony dziecka).

Drugą częścią orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego są zalecenia. Zgodnie ze wzorem znajdującym się z rozporządzeniu w bardzo szczegółowy sposób określają one, w jaki sposób należy prowadzić wsparcie dla danego ucznia¹². Obowiązkowym zapisem w tej części dokumentu są zajęcia rewalidacyjne, czyli złożone działania o

charakterze leczniczym, psychologicznym, pedagogicznym i społeczno-zawodowym, które zmierzają do rozwinięcia lub przywrócenia u osoby trwale poszkodowanej na zdrowiu sprawności, zdolności i możliwości niezbędnych do jej prawidłowego funkcjonowania¹³ lub też – inaczej ujmując: przywrócenie – w możliwie wysokim stopniu – sprawności organizmu oraz poczucia własnej wartości społecznej, zawodowej i rodzinnej¹⁴.

¹² Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii..., op. cit.

¹³ A. Maciarz *Wybrane zagadnienia rewalidacji dzieci*, Wydawnictwo WSP, Zielona Góra 1984, s. 18.

¹⁴ Encyklopedia Powszechna PWN (1085), Warszawa, wyd. III, tom 3, s. 861.

Termin *rewalidacja* pokrewny jest terminowi *rehabilitacja*, przy czym *rewalidacja* odnosi się zwykle do wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży¹⁵, stąd w pedagogice specjalnej traktowana jest jako podstawowe oddziaływanie wobec uczniów z niepełnosprawnością. W zależności od rodzaju niepełnosprawności określa się na podstawie specjalistycznej diagnozy odpowiedni dla danego dziecka poziom adaptacji i wynikający z niego zakres zajęć rewalidacyjnych¹⁶. W szczególności dla uczniów niewidomych zaleca się w ramach rewalidacji naukę orientacji przestrzennej i poruszania się, naukę alfabetu Braille'a lub innych alternatywnych metod komunikacji; dla uczniów z uszkodzonym słuchem lub afazją – naukę języka migowego czy innych wspomagających lub alternatywnych form komunikacji; dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera – zajęcia rozwijające umiejętności społeczne, w tym umiejętności komunikacyjne¹⁷. Dlatego należy uznać określanie celów rewalidacji za kluczowy i zarazem jeden z najbardziej zindywidualizowanych elementów diagnozy poradnianej, uwzględniający także szerszy kontekst środowiskowy sytuacji dziecka. Podkreślam to, bo mimo tego, że pojęcie *rewalidacji* jest wszechobecne w polskim systemie oświaty, odkąd zaczął on realizować założenia edukacji włączającej, to nadal spotyka się ono z ogromnym niezrozumieniem. Trafnie określa problem stanowienia celów rewalidacji Bożena Grochmal-Bach, która pisze:

Przy prowadzeniu procesu rewalidacji należy określić to, co jest wspólne dla wszystkich ludzi pełnosprawnych i niepełnosprawnych oraz to, co jest indywidualne i wymaga specyficznego podejścia. Czynnikiem rozstrzygającym jest zakres i stopień zakłócenia równowagi między jednostką a środowiskiem, a nie rodzaj upośledzonej funkcji organizmu¹⁸.

¹⁵ B. Grochmal-Bach *Wychowanie i terapia w rewalidacji dzieci i młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 10-11.

¹⁶ Ibidem, s. 67.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia..., op. cit.

¹⁸ B. Grochmal-Bach, op. cit., s. 9.

Uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego realizuje dodatkowe i obowiązkowe dwie godziny rewalidacji. Ich liczbę oraz sposób realizacji określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych¹⁹.

Kolejnym obowiązkowym zapisem w zaleceniach jest określenie zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla danego dziecka. Zadaniem zespołu orzekającego poradni psychologiczno-pedagogicznej jest wskazanie wszystkich potrzebnych zajęć specjalistycznych, które mają na celu pomoc dziecku. Warto zauważyć, że zajęcia te określa się nie dla konkretnej szkoły, ale dla konkretnego dziecka. W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach znajduje się wykaz form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, określone są procedury tworzenia klas terapeutycznych, wskazane są rodzaje zajęć, w których może uczestniczyć uczeń oraz dopuszczalna maksymalna liczba ich uczestników²⁰.

Zdarza się, że szkoły mają do poradni pretensje, że wpisują w zalecenie zajęcia, których w szkole nie ma lub nie ma do nich zatrudnionego specjalisty. Jak wspomniałem, orzeczenie nie jest pisane dla szkoły, a tym bardziej dla konkretnej szkoły. Jest niezależnym dokumentem, do którego należy dostosować określone warunki edukacji, a nie odwrotnie. Wnioskodawca – rodzic lub prawny opiekun – może na piśmie wystąpić do dyrektora szkoły z prośbą o zorganizowanie dodatkowych zajęć. Dyrektorzy szkół ogólnodostępnych zobowiązani są organizować zajęcia prowadzone, np. przez pedagoga szkolnego. Nie zawsze – szczególnie w edukacji włączającej, gdy szkoła nie zetknęła się dotąd z potrze-

¹⁹ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 marca 2017 w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. 2017 z 31 marca 2017 r., poz. 1578).

²⁰ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r w sprawie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej ..., op. cit.

bami wynikającymi z niepełnosprawności intelektualnej ucznia – znane są dyrektywności i wszystkie zasady współpracy z samorządem powiatowym lub gminnym w tym zakresie²¹. Warto zauważyć, że w występowaniu do organu prowadzącego szkołę lub placówkę o dofinansowanie edukacji uczniów z niepełnosprawnością kluczowa będzie treść orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego znajdujących się w dyspozycji szkoły. Dlatego należy umieć je dobrze odczytywać (z jednej strony – jakie zajęcia rewalidacyjne i specjalistyczne należy zorganizować dla uczniów, ilu i jakich nauczycieli czy asystentów zatrudnić – z drugiej, które jednostki diagnostyczne uprawnniają do sięgnięcia po dotację celową i jakie przeznaczenia można tutaj zastosować²²).

Zdarza się również, że np. uczeń niepełnosprawny intelektualnie w stopniu umiarkowanym lub znacznym z powodu decyzji rodziców uczęszcza do szkoły ogólnodostępnej, a w zaleceniu poradni na pierwszym miejscu ma wpisana szkoła specjalna. Jest to wybór rodzica lub prawnego opiekuna, wraz ze wszystkimi jego konsekwencjami. Kierują się oni z jednej strony oceną własną jakości kształcenia, z drugiej – perspektywą integracji. Warto zauważyć, że mimo tendencji inkluzyjnych szkoła specjalna może być czasem lepszym wyborem dla ucznia: zapewnia wielu specjalistów, podczas gdy szkoła ogólnodostępna może mieć ich tylko pod warun-

²¹ Szkoła powinna wystąpić o odpowiednie środki z dotacji oświatowej do organu prowadzącego, gdyż to na samorządach lokalnych spoczywa – zgodnie z art. 90 Ustawy z dnia 7 września o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zmianami) – obowiązek zabezpieczenia warunków finansowych do realizacji zaleceń wynikających z orzeczeń. Aby uzyskać dotację, placówka oświatowa (szkoła) musi zgłosić liczbę uczniów objętych dofinansowaniem do 30 września roku poprzedzającego wypłatę, choć korekty możliwe są także później, z czego nie wszyscy dyrektorzy zdają sobie sprawę (szczegółowe porady: A. Duzińska, A. Niedźwiedzka, op. cit.).

²² Zob. np. dyskusję i (zmieniające się) stanowisko MEN: Dzieci z całościowymi zaburzeniami rozwoju nie mają prawa do orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, Portal Internetowy Stowarzyszenia Wszystko Jasne, 24 sierpnia 2014, [online] <http://www.wszystkojasne.waw.pl/dzieci-calosciowymi-zaburzeniami-rozwoju-nie-maja-prawa-orzeczenia-potrzeb-kształcenia-specjalnego/> [dostęp: 8.05.2017].

kiem posiadania środków finansowych na ich zatrudnienie. Decyduje o tym zawsze indywiduwanie organ prowadzący. Czasem jedyną formą realizacji zaleceń poradni są dwie godziny zajęć rewalidacyjnych, na które są wydzielone fundusze dla każdego ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – bez znaczenia w jakiej jest szkole. Niezależnie od tego, czy szkoła posiada środki finansowe, czy nie – jej zadaniem jest organizacja jak najlepszej pomocy dziecku. W tym zakresie szkoła może zaproponować część zajęć – np. terapię pedagogiczną lub/i logopedyczną – w poradni psychologiczno-pedagogicznej lub poszukać innych instytucji czy miejsc, np. świetlic osiedlowych, centrów pomocy społecznej, czasami lokalnych organizacji pozarządowych²³ realizujących projekty własne lub zadania zlecone przez samorząd, gdzie taką pomoc ich uczniowie będą mogli otrzymać. Dużo zależy od przedsiębiorczości i kreatywności dyrektora placówki, czasem samych rodziców.

Każde zalecenie wymaga uzasadnienia, w którym należy wskazać elementy diagnozy argumentujące potrzebę kształcenia specjalnego i zalecane, najkorzystniejsze dla ucznia formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz określić jej spodziewane efekty. W przypadku wydania nowego orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego należy wskazać okoliczności, które Zespół Orzekający Poradni uznał za istotne dla ponownego rozstrzygnięcia oraz wyjaśnić powody wydania nowego orzeczenia²⁴. W tej części należy uzasadnić potrzebę objęcia ucznia kształceniem specjalnym oraz wyjaśnić motywację wyboru przez Zespół takich, a nie innych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W przypadku uczniów niepełnosprawnych intelektualnie konieczne jest uzasadnienie wyboru określonego typu szkoły. O tym, że wybory te mogą być różne, decyduje podstawa programowa. Ponieważ jest ona taka sama

²³ I. Chrzanowska *Strategia kształcenia osób niepełnosprawnych. Diagnoza pozoru* [w:] *Człowiek z niepełnosprawnością w rezerwacie przestrzeni publicznej*, red. Z. Gajdzica, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 194-195.

²⁴ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 18 września 2008 roku w sprawie orzeczeń i opinii..., op. cit.

dla uczniów w normie intelektualnej i niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim – tych drugich należy kierować do szkół ogólnodostępnych, integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi. Podstawa programowa jest inna dla osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu umiarkowanym i znacznym²⁵, którzy powinni zostać skierowani do szkół specjalnych. Uzasadniamy również dlaczego została wybrana np. terapia pedagogiczna i w jaki sposób może przyczynić się ona do właściwego rozwoju i funkcjonowania naszego podopiecznego. Dlatego właśnie pierwsza część orzeczenia – diagnoza – ma tak ogromne znaczenie, wpływa ona bowiem na dalsze jego części.

Aktualnie coraz częściej zdarza się, że rodzice dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu umiarkowanym postanawiają o pozostawieniu ich w szkole ogólnodostępnej. Wiadomość o niepełnosprawności intelektualnej dziecka dla jego rodzica jest bardzo przykrą i trudną do przyjęcia wiadomością, stąd wybór szkoły specjalnej staje się dla niego często nie do zaakceptowania. A szkoda, ponieważ szkoła specjalna posiada wykwalifikowanych nauczycieli, mało liczne klasy, odpowiednie podręczniki i pomoce dydaktyczne oraz często umożliwia swoim wychowankom zdobycie kwalifikacji zawodowych. Szkoła ta pomaga również w znalezieniu pracy lub umieszczenia dorosłego już absolwenta w zakładach pracy chronionej lub w warsztatach terapii zajęciowej.

Dlaczego więc rodzic wybiera szkołę ogólnodostępną? Z perspektywy wieloletniego doświadczenia zawodowego pracownika

²⁵ Warto dodać w tym miejscu, że podstawa programowa dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym została objęta reformą oświatową (2017) i wchodzi aktualnie w życie (zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. z 24 lutego 2017 r., poz. 356).

poradni wynika, że jednym z najczęstszych czynników mających wpływ na podjęcie takiej decyzji jest presja środowiska. Rodzic liczy się z opinią sąsiadów, znajomych, rodziny. Często myśli, że dzięki takiemu wyborowi jego dziecko nie będzie tak bardzo „inne” – będzie przecież chodzić do tej samej szkoły, do której chodzą wszystkie dzieci z osiedla. Ma także nadzieję, że jego dziecko rozwinię się, pozostając w środowisku kolegów z osiedlowego podwórka. Kolejną przyczyną jest często konieczność dowozu dziecka do położonej daleko od miejsca zamieszkania szkoły specjalnej, co wiąże się z nakładem środków finansowych. Bywa, że trzeba rozważyć umieszczenie dziecka w internacie, co znowu może wzmacniać opór opiekunów. W tych okolicznościach i przy tak dużej presji środowiska rodzic podejmuje decyzję o pozostawieniu swojego dziecka w szkole ogólnodostępnej, w której jego dziecko będzie pracowało w oparciu o przygotowany dla niego Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny.

Trzeba też dodać, że zapisy ratyfikowanej w 2012 r. przez Prezydenta Polski Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych stworzyły pewien rodzaj hierarchii, gdyż zapis o prawie do edukacji włączającej na wszystkich poziomach kształcenia²⁶, odczytywany bywa jako nadanie jej bezwzględnie najwyższej wartości w edukacyjnych wyborach dotyczących osób z niepełnosprawnością. Tymczasem edukacja włączająca, która miała być odpowiedzią systemu oświaty na proces wyłączenia, powinna być traktowana jako możliwość wyboru optymalnej formy kształcenia. Oznacza to jej indywidualizację w przypadku różnych uczniów²⁷. Decyzja o wyborze szkoły dla ucznia wymaga więc przemyślenia – i przez pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznej, i przez rodziców – faktycznych potrzeb i motywacji, związanych z tym wyborem, poprzedzonych dyskusją i porozumieniem obu stron, które znajdzie

²⁶ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. [online], Art. 24. [online] [dostęp: 2.05.2017] <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120001169>>.

²⁷ D. Podgórska-Jachnik, op. cit., s. 63-66.

swoje odzwierciedlenie także w zaleceniach orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Na końcu należy jeszcze wspomnieć, że obecnie Ministerstwo Edukacji Narodowej informuje o trwających pracach nad nowymi rozwiązaniami, mającymi na celu podniesienie jakości wsparcia dla uczniów w procesie kształcenia i wychowania. Dotyczy to podniesienia rzetelności i trafności diagnozy ich potrzeb edukacyjnych i rozwojowych, uwzględniającej jej funkcjonalny model biopsychospołeczny, w tym kontekst funkcjonowania dziecka w środowisku nauczania i wychowania:

Ten model diagnozy oparty jest o analizę nie tylko danych o indywidualnych cechach dziecka, ale również barierach i zasobach w jego środowisku, z uwzględnieniem informacji z różnych źródeł (np. lekarz, szkoła, opieka społeczna)²⁸.

W nowym modelu planuje się wykorzystanie Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF – *International Classificaton of Fuctioning, Disability and Health*) – wersji dla dzieci i młodzieży (ICF-CY – *International Classificaton of Fuctioning, Disability and Health – Children and Youth*)²⁹. Wypracowany już w ten sposób model diagnozy uczniów ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi znalazł swoje odzwierciedlenie w nowych wzorach orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego. Jego pozytywną cechą będzie z pewnością większa obiektywizacja i rzetelność sporządzanych diagnoz, ujednoczenie ich języka, a także sprofilowanie funkcjonalnych aspektów diagnozy pod kątem jej użyteczności w projektowanym wsparciu edukacyjnym. Oznacza to, że szkołom na pewno łatwiej będzie sporządzać IPET-y, trafniej dobierać niezbędne formy pomocy. Aspekt negatywny to na pewno wyzwanie zwią-

²⁸ Reforma edukacji a uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Portal informacyjno-promocyjny „Dobra Szkoła” Ministerstwa Edukacji Narodowej, [online] <https://reformaedukacji.men.gov.pl/aktualnosci/reforma-edukacji-a-uczen-ze-specjalnymi-potrzebami-edukacyjnymi.html>, [dostęp: 29.05.2017].

²⁹ Ibidem.

zane ze zmierzeniem się środowiska z nowym warsztatem diagnostyczno-orzeczniczym, konieczność pokonania oporów mentalnych przed nowością i przebudowa sposobu myślenia o zadaniach związanych z orzekaniem o potrzebie kształcenia specjalnego.

Podsumowanie

Podsumowując niniejsze rozważania, chciałbym wskazać najważniejsze poruszone problemy. Otóż warto zapamiętać, że:

- 1) ze względu na różne możliwości wyboru ścieżki kształcenia ucznia w systemie oświaty realizującym zasadę inkluzji, przed Zespołem Orzekającym Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, wydającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, stoi duże wyzwanie. Jakość tego dokumentu jest wstępnym warunkiem optymalnego organizowania warunków kształcenia specjalnego - bez względu na to, jaką szkołę wybiorą dla ucznia jego rodzice;
- 2) ze względu na rangę i znaczenie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego konieczne jest upowszechnianie wiedzy na jego temat, szczególnie wśród rodziców, opiekunów dziecka oraz nauczycieli edukacji włączającej (czyli wśród kadry pedagogicznej szkół ogólnodostępnych);
- 3) poradnia psychologiczno-pedagogiczna powinna dołożyć wszelkich starań, by poprzez rzetelną diagnozę i trafne zalecenia ułatwić rodzicom optymalny wybór szkoły dla dziecka z niepełnosprawnością, a szkole dostarczyć dobry materiał do tworzenia IPET-u;
- 4) nauczyciele - szczególnie w szkołach ogólnodostępnych, niebędący pedagogami specjalnymi - powinni zdobyć wiedzę i umiejętności w zakresie rozumienia zapisów zawartych w orzeczeniach, przede wszystkim w ich części diagnostycznej. Zamieszczone w zaleceniach uzasadnienia, np. doboru rodzaju zajęć rewalidacyjnych można traktować jako wskazówkę w przypadku ewentualnych niejasności. Należy pa-

miętać, że szkoła może w tym względzie liczyć na współpracę i wsparcie poradni czy ośrodków doskonalenia nauczycieli, oraz że warto z tego wsparcia korzystać.

- 5) system oświaty – zarówno poradnie, jak i szkoły, przedszkola, placówki – powinien przygotować się do nowego modelu diagnozy funkcjonalnej, opartego na kategoriach ICF. Może to być początkowo trudne, ale warto upatrywać w tym szansę polepszenia jakości orzeczeń w przyszłości oraz ułatwienie placówkom pracy nad PET-em dostosowanym do zindywidualizowanych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia/dziecka z niepełnosprawnością.

Bibliografia

- Badanie potrzeb i satysfakcji z wybranych usług skierowanych do rodzin z dziećmi z orzeczoną niepełnosprawnością w wieku 8-16 lat*, red. J. Pyżalski, D. Podgórska-Jachnik, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź 2016.
- Chrzanowska I., *Strategia kształcenia osób niepełnosprawnych. Diagnoza pozoru* [w:] *Człowiek z niepełnosprawnością w rezerwie przestrzeni publicznej*, red. Z. Gajdzica, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
- Chrzanowska I., *Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015.
- Dudzińska A., Niedźwiedzka A., *Najczęstsze pytania dotyczące kształcenia specjalnego informator dla rodziców*, [online] <http://niegrzecnedzieci.org.pl/wp-content/uploads/2016/01/WszystkoJasne-Raport-Najcze%CC%A8stsze-Pytania-Dotycza%CC%A8ce-Kszta%C5%82cenia-Specjalnego.pdf> [dostęp: 2.05.2017].
- Dzieci z całościowymi zaburzeniami rozwoju nie mają prawa do orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego*, Portal Internetowy Stowarzyszenia Wszystko Jasne, 24 sierpnia 2014, [online] <http://www.wszystkojasne.waw.pl/dzieci-calosciowymi-zaburzeniami-rozwoju-nie-maja-prawa-orzeczenia-potrzeb-kształcenia-specjalnego>
- Encyklopedia Powszechna PWN (1985), Warszawa, wyd. III, tom 3.
- Grzesiak M., *Kogo dotyczy wydłużanie cyklu edukacyjnego*, Portal internetowy Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Lubaniu, [online] http://www.pppluban.org/www/porada_dnia/ppp_porada_dnia_wydłużenie_etapu_educacyjnego.pdf [dostęp: 15.03.2017].
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. [online], <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120001169> [dostęp: 2.05.2017].

- Maciarz A., *Wybrane zagadnienia rewalidacji dzieci*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra 1984.
- Grochmal-Bach B., *Wychowanie i terapia w rewalidacji dzieci i młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001.
- Mikołajczyk-Lerman G., *Między wykluczeniem a integracją – realizacja praw dziecka niepełno-sprawnego i jego rodziny. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Szumski G., *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*. Wyd. APS i PWN, Warszawa 2013
- Podgórska-Jachnik D. *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnościami i ich rodzinami*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich MPiPS, Warszawa 2014.
- Reforma edukacji a uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Portal informacyjno-promocyjny „Dobra Szkoła” Ministerstwa Edukacji Narodowej, [online] <https://reformaedukacji.men.gov.pl/aktualnosci/reforma-edukacji-a-uczenie-specjalnymi-potrzebami-edukacyjnymi.html> [dostęp: 29.05.2017]

Wykaz aktów prawnych

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych z późn. zm. (Dz. U. 2008, nr 173 poz. 1072).
- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. 2012, poz. 204).
- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 w sprawie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2013, poz. 532).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z dnia 7 sierpnia 2015 r., poz. 1113).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. z 24 lutego 2017 r., poz. 356).